

The Choice – Philosophical and Psychoanalytic Dimensions
Изборът – философски и психоаналитични измерения

ИЗБОРЪТ МЕЖДУ РОМАНТИЧНА И ПОТРЕБИТЕЛСКА ЛЮБОВ ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА ПСИХОАНАЛИЗАТА

Васил Сивов

Югозападен университет „Неофит Рилски“

Резюме. Поставяйки традиционно ударение върху сексуалността и рационализма, психоанализата тотално пренебрегва ролята на обичта и романтиката. Статията разглежда различията в психоаналитичната теория и деградацията на романтичната любов във всекидневния живот. Моделът на конфликта между любовта и романтичната страст се проваля, когато Фройд заменя инстинкта за самосъхранение с агресията в качеството на полярност на либидото в неговата двоична теория за инстинктите. Традиционната психоаналитична мисъл предполага, че нашето Аз е напълно познаваемо. Егопсихологията описва Аза като изграждане на стабилна и предсказуема структура. Но други направления на съвременната психоанализа описват Аза като неустойчива непостоянна субстанция, поддържана в изолация. Съвременната масова култура разрушава човешкото разбиране на любовта. Човекът се превръща в инструмент на благоденствието, лишен от висши духовни качества и стремежи. Ако иска отново истински да обича, той отново ще трябва да воюва за мястото си на върха на еволюцията.

Keywords: romantic love, sexuality, psychoanalytic theory

Романтичната любов заема любопитно място в психоанализата от самото начало на нейното развитие. Фройд детайлно изследва любовта с нейните полети и падения, отдавайки ѝ приоритет пред другите емоции и мотивации. Той първоначално приписва главна роля на инстинкта за самосъхранение, но след 1920 г. извежда пред него агресията, анализирайки любовта в различни терминологически маскировки – либидо, психосексуалност, Ерос. По думите на Ериксон Фройд счита, че психоаналитичният процес основно е насочен към връщането у човека на способността „да люби и да работи“ (Erikson, 1964).

Неговото отношение към любовта е скептично и иронично. Може да се каже, че един от главните му проекти е деконструкцията на романтичната любов, демонстрацията, че тя не е това, за което я считаме, разобличаването на нейните инцестуални подводни течения. Зрелата любов, която според него се ражда от психоаналитичния процес, е реалистична, обуздана от някакъв

вторичен процес, и фактически нещо твърде мрачно и унило. В „Изследвания върху истерията“ (Breuer; Freud, 1895) той описва случай на истерична невроза – млада гувернантка, влюбена в своя работодател, която възприема своята романтична мечта като неосъществима – невроза, породена от конфликта на потиснати еротични желания. Метатеоретичната невинност на този случай позволява един необичаен поглед върху две главни теми, които присъстват в живота на всеки човек – романтичната любов и трансценденталността, преодоляването на границите. Теми, които по-късно са погребани от Фройд след обръщането му към детската сексуалност – една своеобразна кутия на Пандора, в която се крият зародишите на всички форми на психопатологията. Случаят с младата гувернантка е история на любовта и надеждата, на социалното неравенство и преодоляването на границите, на романтичната любов и мястото в йерархията. В модела на неврозата на Фройд от този период съществува конфликт не между импулс и защита, а между несъвместими представи – обичайната за себе си и своето място и пагубното романтично влечение към работодателя.

В известен смисъл разглеждането на съзнанието в рамките на несъвместимите представи поставя началото на теориите за множественото „Аз“ (Bromberg, 2009). Тази история е своеобразен трамплин към въпроса: има ли в самата природа на романтичната страст нещо дестабилизиращо, изначално конфликтно и потенциално трансцендентно, прекращаващо границите?

Отговор може да се намери в ранното изследване на Фройд за конфликта между сексуалните и нежни чувства, между майката – обект на желания, и майката – източник на сигурност и комфорт, водещ до симптома на „психическа импотенция“. „Към тези, които обичаме, не изпитваме желание, а тези, които желаем, не можем да обичаме“ – една своеобразна кулминация на Едиповия комплекс, инцестуална фиксация на майката. Но този модел на конфликта между любовта и романтичната страст се проваля, когато Фройд заменя инстинкта за самосъхранение с агресията в качеството на полярност на либидото в неговата двоична теория за инстинктите. Централният конфликт на живота вече не е между еротичните импулси и сигурността, а между либидото и агресията. Инстинктът за самосъхранение губи своя фундаментален статут и се приема като вторична грижа на адаптационните функции на Егото. Като следствие любовта с времето се приравнява със сексуалността, а романтичната страст започва да се счита за елементарна проява на либидото.

В обединения модел на Фройд и Абрахам от 1920 г. човек обича в зависимост от точките на фиксация на своето либидо, а зрялата любов става израз на това, което се нарича „гениталност“ (Abraham, 1920). Цялата абсурдност на това заличаване на личностните граници на любовта и недвусмислената сексуалност с произтичащата от това загуба на нежността, която Фройд свързва с вече отиващия на заден план инстинкт за самосъхранение, е отбелязана

от Вилхелм Райх още преди да се разграничи от класическата психоанализа: „Индивидът не остава при своя сексуален обект поради чувство на вина или морални съображения, а запазва верността си като резултат от здравето желание за удоволствие, доколкото обектът го удовлетворява“ (Fromm, 1947).

Очевидно е, че липсва нещо съществено и една от функциите на появилите се през 50-те години теории за обектните отношения е да обърнат внимание на тази пропусната връзка – да коригират пренебрегването на нежността, топлината и сигурността, загубили своя фундаментален статут след 1920 г. Теоретиците на обектните отношения от Фойерберн до Боулби, от Спиз до Малер и Лоевалд вече определят ролята на майката като обект на нежност и привързаност – движение, което можем да опишем като изместване на центъра от едипалния към преедипалния период. Една от главните концептуални задачи на съвременните психоаналитични идеи е разкриването на динамиката на взаимоотношенията между привързаност и желание, между преедипално и едипално, или ако се върнем към термините на Фройд от 1912 г. – между сигурност и еротика. Фром (1947) разглежда този проблем в своето виждане за първична и вторична привързаност. Лоевалд (1978) се обръща към него, определяйки инцеста като сливане на границите между обекта на идентификация и обекта на либидото. Джон Рос обобщава: „Психоанализата е замислена от Фройд като психология на любовта. Но той повече говори за това, което се нарича „зряла гениталност“, отколкото за Ероса в живота на възрастните. Не цялата сексуалност е инфантилна, но четейки аналитичната литература, започва да ни се струва, че това е така“. Как да се съвместят сигурност и страст – това не е само дилема на детството, но и задача на възрастните (Greenberg; Mitchell, 1983).

Фундаменталният контраст между познато и трансцендентно пронизва целия човешки опит и се определя по различен начин в зависимост от интереса и сектора на познание. Пиаже в своята теория за когнитивното развитие подчертава диалектиката между усвояването на новите стимули от утвърдените схеми и приспособяването на самите схеми към тези стимули. Джей Гринберг извежда в психоанализата на преден план теорията за двата инстинкта, основаваща се на конфликтните потребности от сигурност и действеност. Всяка дихотомия по свой начин се позовава на две коренни и конфликтни човешки потребности – от опора и надеждна котва, структура за ориентация и пълно отдаване, както я описва Фром, и от стремеж да се излезе от привичните шаблони, да се престъпят границите, от сблъсък с нещо непредсказуемо, внушаващо благоговение, или ако използваме привичния термин на Съливан при описанието на опита извън обичайните граници на личността – с нещо „жежко“. Романтичната любов принадлежи към тази втора сфера (Greenberg; Mitchell, 1983).

Независимо от свидетелствата за романтична любов в древността, историците датират появата ѝ като универсален потенциал и литературен жанр в къс-

ното Средновековие във връзка с появата на рицарската любов и съвпадащо с наченките на това, което впоследствие се развива в съвременното понятие за личното Аз. Докато класическата средновековна епическа поема възпява живота като изпитание за издръжливост, ранният роман от Възраждането започва да го изобразява като личностно търсене. Индивидът има какво да губи, когато напуска надеждността на семейното и привичното и престава установените граници. Романтичната любов става образец на трансцендентния опит, рицарската любов това е едновременно еротична и свята любов. Рицарската възлюбена като Беатриче за Данте може да бъде напълно непозната, мимолетно видяна отдалеч. Именно нейният статут извън пределите на обичайното я прави необикновена, откриваща възможността да прекрачиш границите.

Да разгледаме централната роля на идеализацията в любовта. В романтичната страст влюбеният приписва илюзорна свръхценност на своята възлюбена и тя става въплъщение на идеала за красота, изящество и съвършенство. Традиционната психоанализа разглежда идеализиращия аспект на любовта като изначално регресивен и защитен механизъм. Фройд счита преоценката на възлюбената като проекция на първичния нарцисизъм върху партньора. Обичаш обекта като съвършен и цялостен, така както младенецът обича себе си. Идеализацията се възприема от последователи като Мелани Клайн в качеството на защита срещу разрушителната агресия. Доколкото в романтичната любов тя служи за преграда срещу ненавистта, самата любов остава нестабилна и примитивно развита. За споделящите концепцията на Фройд и Клайн тя е кратка прелюдия към по-стабилната и амбивалентна любов – познанието на другия прави невъзможна идеализацията. Опасността е същностен аспект на страстта и според Джон Рос, „когато става дума за еротична любов, а не за развлечение, няма такова нещо като безопасен секс“ (Klein, 1921 – 1945).

Колкото по-познат и надежден е другият, толкова по-тънка е почвата за проява на страстта. Но някои от новаторите на съвременната психоанализа внасят друг поглед към идеализацията и фантазията, премахващ бремето на суровия песимизъм и трагизъм на романтичната любов. Докато Фройд вижда фантазията като димна завеса, Лоевалд и Кохут я разглеждат като обогатяване и по-дълбоко проникване в реалността. Така подготвена почвата за реабилитация на романтичната любов като ценен жизнен опит. Последователите на Клайн разглеждат тяхното взаимодействие в изследването си на депресивната тревога. Желанието е рисковано и опасно. Обектът, неотговарящ с взаимност, предизвиква гняв. Изходът от дилемата е параноидно-шизофренна позиция. Обектът, който ви разочарова, е лош, а някъде съществува друг, който няма да ви разочарова. Другият изход е маниакално противопоставяне: Аз не искам никого, другите искат мен. Така агресията е постоянна заплаха за сигурността в любовните отношения.

Най-разпространеният начин за намаляване на заплахата от агресия е да премахнеш очакванията спрямо другия, а това опустошава самата страст.

Роберт Столер твърди, че агресията, породена от унижения в детството, е дълбоко вкоренено качество в еротиката. Ако приемем като клайнианците, че всяка зависимост е потенциално унижителна, тогава страстната любов е безусловно опасна. Агресията става сянка на любовта, неотлъчен спътник и задължителен компонент на романтичната страст (Stoller, 1985).

Традиционната психоаналитична мисъл предполага, че нашето Аз е напълно познаваемо. Егопсихологията описва Аза като изграждане на стабилна и предсказуема структура. Тя определя негово плътно ядро според Гантрип, което при благоприятни условия се стреми към себеутвърждаване. Но други направления на съвременната психоанализа описват Аза като неустойчива непостоянна субстанция, поддържана в изолация – едно скрито Аз според Виникот, регистър на реалното под димната завеса на променливото въображаемо на Лакан, децентриран субект на Огден, движещ се във въртопа на съзнателното и безсъзнателното, постоянно конструиран и реконструиран опит според Хофман. Ако сериозно се възприемат тези подходи към Аза, то той ще трябва да бъде обяснен не с тягата към приключения и опасност, а с претенцията за предсказуемост и надеждност.

Влечението към недостъпното и чувството на собственост спрямо познатото е двулика илюзия, която събира в едно риска и неувереността. Да тъгуваш по недостъпен обект, е да изолираш желанието в сфера, където неговата участ е предопределена. Несподелената любов е болезнена, но безопасна, и обратно – чувството за сигурност, което съпътства дълготрайната връзка, е измислица, основана на фантазията за постоянство. Фройд, както и Пруст ни предупреждават, взаимно допълвайки се, че познанието на другия може да бъде антиеротично и че безсъзнателната цел на някои форми на близост е да унищожат желанието. Въпросът не е в това, че неуловимостта и ревността поддържат страстта, а във вероятността незнанието да бъде твърде уютен модел за любовта. Пълната сигурност, предсказуемост и уединяване, установили се веднъж завинаги, скоро стават безсмислени.

Блейк и други романтици първи забелязват, че скритият герой от „Изгубеният рай“ на Милтън съвсем не е Бог, а Дявол. Поради своята притворност неизменната сигурност задушава усещането за живота и подтиква към бурно неподчинение. Поразително колко често разделени двойки се втурват да изследват своята сексуалност под девиза „да си подарим младостта, която пропуснахме“. В действителност никой реално не е имал желаната младост на свободно сексуално самоизразяване, несковано от грижата за сигурност и приетите норми. Поради това трудно се намира пространство за нова версия на преживяната младост. Сексуалността нарушава договарянето на някаква илюзорна сигурност именно поради това, че сексуалните реакции невинаги се предизвикват или контролират с усилие на волята. Сексуалната възбуда оголва лъжливостта на взаимното до-

верие. И не е толкова странно, че романтичната страст угасва с времето. Проблемът е, че тя става все по-рискова.

Бодрияр нарича потреблението верижна психологична реакция, която се управлява от съвременна магия, чиято природа е безсъзнателна. Той счита консуматорското общество за общество на самоизмамата, където са невъзможни нито истински чувства, нито култура, където даже изобилието е следствие от грижливо прикриван дефицит. Такова общество превръща човека в биосъщество за усвояване на нарастващо количество усъвършенствани продукти и услуги, при което границите отдавна са прехвърлени. Цялата култура при тази система се основава на жаждата да купуваш, на взаимно изгодния обмен. Привлекателната жена за мъжа и привлекателният мъж за жената стават полезни придобивки.

Съвременната масова култура, безцеремонно навлизаща във всеки дом с електронните и печатните медии, разрушава човешкото разбиране на любовта. Лъскавите образи на съвокупяващи се расови индивиди, натрапчивото опошляване на съкровени човешки чувства в търгашеската литература и изобразителното изкуство всяват съмнения в собствената ни пълноценност, представят секса колкото достъпен, толкова и безсмислен, така че самата любов става невероятна рядкост, ако не и излишна илюзия. Човекът се превръща в инструмент на благоденствието, лишен от висши духовни качества и стремежи. Ако иска отново истински да обича, той отново ще трябва да воюва за мястото си на върха на еволюцията. И само промяната на системата ще създаде повече възможности за любов.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Erikson, E. (1964). *Einsicht und Verantwortung*. Frankfurt a.M.
- Breuer J.; Freud S. (1895). *Studien über Hysterie von Wien*, Franz Deuticke.
- Bromberg, P. M. (2009). Multiple Self-states, the Relational Mind, and Dissociation: A Psychoanalytic Perspective. In: *Dissociation and the Dissociative Disorders: DSM-V And Beyond*, (ed. P. F. Dell & J. A. O'Neil). New York: Routledge; Freud and Beyond: A History of Modern Psychoanalytic Thought by Stephen A. Mitchell and Margaret J. Black, Kindle Edition (Aug 9, 1996).
- Abraham, K. (1920). The Cultural Significance of Psycho-analysis. In: Hilda, C., Abraham, M.D. (Ed.) (1955). *Clinical Papers and Essays on Psycho-analysis*. London: The Hogarth Press and the Institute of Psychoanalysis.
- Fromm, E. (1947). *Man for Himself: an Anquiry into the Psychology of Ethics*. Kindle Edition 1990; LOEWALD, Hans: Paperson Psychoanalysis, New Haven, Yale University Press 1988.

- Greenberg, J.; Mitchell, S. (1983). *Object Relations in Psychoanalytic Theory*. Harvard University Press, November 1983.
- Klein, M., (1921 – 1945). *The Collected Writings of Melanie Klein*. Volume 1 – Love, Guilt and Reparation: And Other Works 1921 – 1945, London: Hogarth Press.
- Stoller, R. (1985). *Observing the Erotic Imagination*. New Haven: Yale University Press.

THE CHOICE BETWEEN ROMANTIC AND CONSUMER'S LOVE THROUGH THE PRISM OF PSYCHOANALYSIS

Abstract. Despite its centrality in the lives of many people, psychoanalysis, with its traditional emphasis on psycho sexuality and rationalism, has generally undervalued the importance of love and romance. This study explores the devaluation within psychoanalytic theorizing and the parallel widespread degradation of love in everyday life. The romantic view sees man as striving towards becoming a cohesive self. Development aims at a self which consists of a continuous flow from ambitions to ideals, from a sense of vitality towards goals which are experienced as intrinsically valuable. Mental suffering is the result of the failure of the environment to fulfill the self object function and the patient's symptoms are the desperate attempt to fill the vacuum in his depleted self. The ethic is romantic: maturity and mental health consist in the ability to sustain enthusiasm and a sense of meaning.

✉ **Dr. Vasil Sivov, Assoc. Prof.**
South-West University "Neofit Rilski"
66, Ivan Mihaylov Str.
2700 Blagoevgrad, Bulgaria
E-mail: vasilshivov@abv.bg